

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
Επισκόπηση Νομολογίας (Αύγουστος – Οκτώβριος 2023)

Επιμ.: Έρρικα Κ. Λόραμ

Άρθρο 8 – Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Υπόθεση Gauvin και Silliau κατά Γαλλίας (Προσφυγές Νος 21424/16 και 45728/17), απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2023

πρόσβαση σε πληροφορίες – υποβοηθούμενη αναπαραγωγή – υποχρέωση ανωνυμίας

Στους προσφεύγοντες, Audrey Gauvin, γεννηθείσα το 1980, και Clément Silliau, γεννηθέντα το 1989, που συνελήφθησαν μέσω τεχνητής γονιμοποίησης από δότη σπέρματος, δεν δόθηκε η άδεια από τις εθνικές αρχές να λάβουν πληροφορίες για την ταυτότητα των αντίστοιχων δωρητών σπέρματος ή μη ταυτοποίησης υλικό σχετικά με αυτούς, σύμφωνα με την αρχή της ανωνυμίας των δωρητών γαμετών.

Σύμφωνα με την αρχή της ανωνυμίας, που υιοθετήθηκε με τον Νόμο περί Βιοηθικής του 1994, ήταν απολύτως και οριστικώς αδύνατο για τα πρόσωπα που συνελήφθησαν μέσω δωρεάς γαμετών να ανακαλύψουν την ταυτότητα του σχετικού βιολογικού γονέα ή να λάβουν πληροφορίες γι' αυτόν που δεν αποκαλύπτουν την ταυτότητά του. Προβλέπονταν μόνο δύο εξαιρέσεις από την αρχή της ανωνυμίας, αποκλειστικά για τους γιατρούς, σε περίπτωση θεραπευτικής αναγκαιότητας ή όταν ο δωρητής είχε διαγνωστεί με σοβαρή γενετική ανωμαλία.

Ο Νόμος περί Βιοηθικής, της 2ας Αυγούστου 2021, έθεσε τέρμα σ' αυτήν την απόλυτη ανωνυμία. Από την ημερομηνία που τέθηκε σε ισχύ, όλες οι δωρεές γαμετών εξαρτώνται από τη ρητή συγκατάθεση των δωρητών να τηρούνται αρχεία της ταυτότητάς τους και πληροφοριών που δεν αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους (ηλικία, φυσικά χαρακτηριστικά, οικογενειακή και επαγγελματική κατάσταση, χώρα γέννησης, λόγοι δωρεάς). Τα στοιχεία αυτά αποκαλύπτονται στα άτομα που συλλαμβάνονται μέσω της διαδικασίας τεχνητής γονιμοποίησης εάν υποβάλλουν σχετική αίτηση στην επιτροπή πρόσβασης στα στοιχεία τρίτου δωρητή για άτομα που γεννήθηκαν μέσω ιατρικά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (CAPADD). Τα παιδιά που γεννήθηκαν από γαμέτες που είχαν δωριστεί πριν από αυτήν την ημερομηνία, όπως οι προσφεύγοντες, μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση στη CAPADD, που ήταν υπεύθυνη για την επικοινωνία με τους δωρητές προκειμένου να λάβει τη συγκατάθεσή τους στην αποκάλυψη των σχετικών πληροφοριών. Οι δωρητές επίσης μπορούσαν να επικοινωνούν με τη CAPADD από μόνοι τους για να δηλώσουν τη συγκατάθεσή τους στην αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών.

Όταν οι προσφεύγοντες απευθύνθηκαν στα εθνικά δικαστήρια και στη συνέχεια στο ΕΔΔΑ, η εθνική νομοθεσία δεν επέτρεπε στα παιδιά που είχαν συλληφθεί μέσω δωρητών γαμετών να αποκτούν πρόσβαση σε στοιχεία σχετικά με την ταυτότητα του δωρητή και άλλες μη ταυτοποιήσιμες πληροφορίες. Οι προσφεύγοντες διαμαρτύρονταν για τις ελλείψεις στο εθνικό νομικό σύστημα, που είχε ως αποτέλεσμα την απόρριψη των αιτήσεών τους για λήψη τέτοιων πληροφοριών. Η καταγγελία αυτή, επομένως, έπρεπε να εξεταστεί υπό το πρίσμα του κατά πόσον το εναγόμενο Κράτος είχε μια θετική υποχρέωση να διασφαλίσει στους προσφεύγοντες δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή τους.

Μια συγκριτική μελέτη ανάμεσα σε είκοσι πέντε κράτη που διεξήγαγε το Συμβούλιο της Ευρώπης έδειξε ότι τα κράτη αυτά ήταν διχασμένα ως προς το ζήτημα της πρόσβασης στις πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή ατόμων που είχαν συλληφθεί μέσω δωρεάς γαμετών και ότι τα κριτήρια πρόσβασης στις πληροφορίες αυτές διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους. Επίσης, η παρούσα υπόθεση εγείρει σημαντικά ηθικά ερωτήματα, ενώ τίθενται και ζητήματα δημοσίου συμφέροντος. Οι εκτιμήσεις αυτές συνηγορούν υπέρ ενός ευρέως περιθωρίου διακριτικής ευχέρειας.

Το Δικαστήριο, εξετάζοντας την υπόθεση υπό το πρίσμα της ουσίας του άρθρου 8 της Σύμβασης, διαπίστωσε ότι τα εθνικά δικαστήρια τόνισαν επανειλημμένως ότι τα αιτήματα των προσφευγόντων απαιτούσαν ριζικές μεταρρυθμίσεις του αστικού δικαίου και της νομοθεσίας περί ζητημάτων

αναπαραγωγής, τα οποία αποτελούσαν κατά πρώτο και κύριο λόγο θέμα του νομοθέτη. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, όταν τίθενται ζητήματα γενικής πολιτικής, επί των οποίων οι απόψεις σε μια δημοκρατική κοινωνία μπορούν ευλόγως να διαφέρουν πολύ, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στον ρόλο του διαμορφωτή της εθνικής πολιτικής, όπως στην προκειμένη περίπτωση. Το ζήτημα αυτό σήμαινε επίσης ότι έπρεπε να ληφθούν υπόψη οι ιδιαίτερες περιστάσεις της κατάστασης των ατόμων (όπως οι προσφεύγοντες) από την άποψη του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής τους ζωής, ιδίως του δικαιώματος πρόσβασης σε πληροφορίες για την καταγωγή τους, που προστατεύεται από τη Σύμβαση, καθώς συνιστά μέρος του ζωτικού συμφέροντος για την απόκτηση πληροφοριών απαραίτητων για την ανακάλυψη της αλήθειας που αφορά μια σημαντική πτυχή της προσωπικής τους ταυτότητας. Το Δικαστήριο, συνεπώς, θα εξετάσει εάν οι νομοθετικές επιλογές που οδήγησαν στην καταγγελλόμενη παραβίαση και οι συνέπειές τους για τους προσφεύγοντες συνιστούσαν παραβίαση της θετικής υποχρέωσης διασφάλισης αποτελεσματικού σεβασμού της ιδιωτικής τους ζωής.

Καταρχάς, η καταγγελλόμενη κατάσταση των προσφευγόντων προκλήθηκε από τις αποφάσεις του νομοθέτη που ελήφθησαν μετά από λεπτομερείς και υψηλής ποιότητας συζητήσεις, συμπεριλαμβανομένων δημοσίων διαβουλεύσεων όπου όλες οι απόψεις εξετάστηκαν και τα διακυβευόμενα συμφέροντα και δικαιώματα σταθμίστηκαν όσο το δυνατόν εξίσου.

Το Κράτος ρύθμιζε νομοθετικά την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή από το 1994. Αντιμετώπιζε τους δωρητές γαμετών συγκριτικά με όλες τις δωρεές οργάνων σώματος εντός ενός γενικού νομοθετικού πλαισίου, το οποίο βασίζεται στις αρχές της ανωνυμίας και της ευγνωμοσύνης για την πραγματοποίηση τέτοιων δωρεών. Οι επιλογές αυτές επαναλήφθηκαν το 2004 και στη συνέχεια το 2011 μετά από διαβουλεύσεις σχετικά με το εάν η ανωνυμία του δωρητή ήταν συμβατή με το δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή.

Δεν υπάρχει συναίνεση μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών σχετικά με το εάν τα άτομα που γεννιούνται μέσω δωρεών γαμετών έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή τους, αλλά μόνο μια πρόσφατη τάση υπέρ του. Αυτό δεν επιτρέπει στο Δικαστήριο να αποφανθεί ότι τα άτομα που βρίσκονται στην κατάσταση των προσφευγόντων, όπως αυτά που γεννήθηκαν από άγνωστης ταυτότητας πρόσωπο, θα πρέπει να έχουν προηγουμένως τη δυνατότητα να υποβάλουν αίτηση σε μια επιτροπή για να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή τους.

Το Δικαστήριο κατέληξε ότι ο νομοθέτης είχε σταθμίσει δεόντως τα διακυβευόμενα συμφέροντα και δικαιώματα μετά από μια ενημερωμένη και σταδιακή διαδικασία προβληματισμού σχετικά με την ανάγκη κατάργησης της ανωνυμίας του δωρητή και ότι είχε δράσει εντός του περιθωρίου διακριτικής του ευχέρειας, το οποίο όντως μειωνόταν από το γεγονός ότι διακυβευόταν μια σημαντική πτυχή της ιδιωτικής ζωής των προσφευγόντων. Συνεπώς, δεν μπορεί να ασκηθεί κριτική στο εναγόμενο Κράτος για τον ρυθμό υιοθέτησης της μεταρρύθμισης ή για το γεγονός ότι καθυστέρησε να συμφωνήσει με αυτήν.

Δεύτερον, οι μη ταυτοποιήσιμες ιατρικές πληροφορίες – η πρόσβαση στις οποίες ήταν ιδιαίτερος περιορισμένη κατά την καταγγελία των προσφευγόντων – καλύπτονται επίσης από απόλυτη ανωνυμία σχετικά με τον δωρητή και από ιατρικό απόρρητο, με την επιφύλαξη των παρεκκλίσεων που προβλέπονται για τους γιατρούς.

Ο σεβασμός του απορρήτου των ιατρικών δεδομένων είναι μια θεμελιώδης αρχή στα νομικά συστήματα των Συμβαλλομένων Μερών της Σύμβασης. Παρόλο που το δικαίωμα στην υγεία δεν περιλαμβάνεται ως τέτοιο μεταξύ των δικαιωμάτων που εγγυάται η Σύμβαση ή τα Πρωτόκολλά της, εντούτοις τα Συμβαλλόμενα Μέρη έχουν μια θετική υποχρέωση να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία της ζωής και της υγείας όσων τελούν υπό τη δικαιοδοσία τους. Ομοίως, το δικαίωμα της αποτελεσματικής πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με την υγεία και το καθεστώς αναπαραγωγής συνδέεται με την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή κατά την έννοια του άρθρου 8.

Κατά τον χρόνο που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου οι προσφυγές, η αρχή της ανωνυμίας των δωρητών γαμετών δεν απαγόρευε στους γιατρούς να έχουν πρόσβαση σε ιατρικές πληροφορίες και να τις αποκαλύπτουν σε άτομα που έχουν γεννηθεί μέσω της σχετικής δωρεάς γαμετών, όταν αυτό απαιτούνταν για θεραπευτικούς λόγους. Αυτό περιλάμβανε την πρόληψη του κινδύνου συγγένειας, που θεωρείται η κύρια παραβίαση του δικαιώματός τους στην υγεία. Όμως, το Συμβούλιο της Επικρατείας

της Γαλλίας (Conseil d' État) αποφάνθηκε, τον Νοέμβριο του 2015, ότι οι ταυτοποιήσιμες ιατρικές πληροφορίες θα μπορούσαν να λαμβάνονται προληπτικά, ιδίως στην περίπτωση ενός ζευγαριού όπου και οι δύο σύντροφοι είχαν γεννηθεί μέσω δωρεάς γαμετών. Επιπλέον, η προγενέστερη νομοθεσία προέβλεπε επίσης ότι ο δωρητής θα μπορούσε, σε περίπτωση διάγνωσης μιας γενετικής ασθένειας, να εξουσιοδοτήσει τον γιατρό να επικοινωνήσει με το κέντρο δωρεάς γαμετών ώστε να είναι δυνατή η ενημέρωση του παιδιού που γεννήθηκε μέσω της δωρεάς.

Δεν υπήρχε συναίνεση ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη για το ζήτημα της αποκάλυψης ιατρικών πληροφοριών και για το δικαίωμα ενημέρωσης για την υγεία κάποιου.

Ενόψει των ανωτέρω και ελλείπει επαρκώς ακριβών στοιχείων που να περιέχονται στον φάκελο ως προς τις απτές επιπτώσεις για τους προσφεύγοντες από τη διατήρηση του ιατρικού απορρήτου, ιδίως όσον αφορά την καταγγελλόμενη σχέση ανάμεσα στη βλάβη που προκλήθηκε από το εν λόγω απόρρητο και της γνώσης του ιατρικού τους ιστορικού, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το εναγόμενο Κράτος πέτυχε μια δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα διακυβευόμενα συμφέροντα αναφορικά με τις μη ταυτοποιήσιμες ιατρικές πληροφορίες. Κατά συνέπεια, η απόρριψη των αιτημάτων των προσφευγόντων για λόγους σχετιζόμενους με τον σεβασμό του ιατρικού απορρήτου δεν αποτέλεσε παραβίαση της θετικής υποχρέωσης του Κράτους για διασφάλιση του δικαιώματος σεβασμού της προσωπικής τους ζωής.

Τρίτον, οι προσφεύγοντες κατήγγειλαν τις ελλείψεις στο σύστημα που υιοθετήθηκε την 1η Σεπτεμβρίου 2022, συγκεκριμένα τη δυνατότητα υποβολής αιτήματος στην επιτροπή CAPADD προκειμένου να ζητηθεί η συγκατάθεση του δωρητή για την αποκάλυψη των στοιχείων του. Το Δικαστήριο δεν υποτιμά τον φόβο των προσφευγόντων ότι οι δωρητές ενδεχομένως να μην βρεθούν, δεδομένης της δυσκολίας να βρουν τους φακέλους τους, ή ότι μπορεί να μην συναινέσουν στην αποκάλυψη σχετικών μ' αυτούς πληροφοριών, καθώς τους έχει διασφαλιστεί απόλυτη και επ' αόριστον ανωνυμία. Το δεύτερο σενάριο ήταν αυτό που συνέβη στην περίπτωση της πρώτης προσφεύγουσας. Ωστόσο, η απόφαση του νομοθέτη προήλθε από την ανησυχία να σεβαστεί τις καταστάσεις που προκλήθηκαν από την προηγούμενη νομοθεσία. Το Δικαστήριο δεν βλέπει πώς θα μπορούσε να διευθετηθεί διαφορετικά η κατάσταση. Συνεπώς, έκρινε ότι το εναγόμενο Κράτος δεν υπερέβη το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που απολάμβανε επιλέγοντας να παραχωρήσει πρόσβαση στην πληροφορία σχετικά με την καταγωγή κάποιου, υπό τη μόνη προϋπόθεση ο δωρητής να συναινέσει.

Ενόψει των ανωτέρω και λαμβάνοντας υπόψη το περιορισμένο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας του Κράτους, το Δικαστήριο έκρινε ότι το εναγόμενο Κράτος δεν παραβίασε τη θετική του υποχρέωση να διασφαλίσει αποτελεσματικά τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής των προσφευγόντων.

Μη παραβίαση άρθρου 8.

Υπόθεση Koilova και Babulkova κατά Βουλγαρίας (Προσφυγή No 40209/20), απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2023

ομόφυλα ζευγάρια – έλλειψη προστασίας και νομικής αναγνώρισης

Οι εθνικές αρχές αρνήθηκαν να καταγράψουν στο πιστοποιητικό γέννησης της πρώτης προσφεύγουσας την οικογενειακή της κατάσταση ως παντρεμένη, όπως αποδεικνύεται από το πιστοποιητικό γάμου του ομόφυλου ζευγαριού που εκδόθηκε από το Ηνωμένο Βασίλειο. Η εθνική νομοθεσία δεν επέτρεπε τέτοια αλλαγή, καθώς δεν προέβλεπε τη δυνατότητα οποιασδήποτε μορφής ένωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια. Οι προσφεύγουσες, κατά συνέπεια, κατήγγειλαν ότι τους απαγορεύθηκε να απολαύσουν τη νομική προστασία που θεωρούσαν ότι δικαιούνταν ως έγγαμο ζευγάρι.

Αναφορικά με το σκέλος της «ιδιωτικής ζωής» του άρθρου 8 της Σύμβασης, η απουσία νομικού πλαισίου για την αναγνώριση και την προστασία των ομόφυλων ζευγαριών επηρεάζει τόσο την προσωπική όσο και την κοινωνική ταυτότητα των ενδιαφερομένων. Όσον αφορά την πτυχή της «οικογενειακής ζωής», ένα ομόφυλο ζευγάρι σε μια σταθερή και αφοσιωμένη σχέση έχει μια «οικογενειακή ζωή» άξια αναγνώρισης και προστασίας. Συνεπώς, το Δικαστήριο θεωρεί ότι το άρθρο 8 εφαρμόζεται στην παρούσα υπόθεση αναφορικά τόσο με το σκέλος της «ιδιωτικής ζωής» όσο και με αυτό της «οικογενειακής ζωής».

Έχοντας υπόψη τους ισχυρισμούς των προσφευγουσών και ιδίως την πρόσφατη νομολογία του, σύμφωνα με την οποία τα άρθρα 8, 12 και 14 της Σύμβασης δεν εγγυώνται σε ένα ομόφυλο ζευγάρι το δικαίωμα στον γάμο, το Δικαστήριο αποφάσισε να εστιάσει στο ερώτημα εάν το εναγόμενο Κράτος εκπλήρωσε τη θετική του υποχρέωση να διασφαλίσει τη νομική αναγνώριση και προστασία των προσφευγουσών. Για τον σκοπό αυτό, όφειλε να εξετάσει εάν το εναγόμενο Κράτος, λαμβάνοντας υπόψη το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που απολαμβάνει, εξισορρόπησε δίκαια τα κυρίαρχα συμφέροντα τα οποία επικαλείται και τα συμφέροντα που επικαλούνται οι προσφεύγουσες.

Δεν υπήρχε στη Βουλγαρία διαδικασία αναγνώρισης ή καταχώρισης ενός γάμου που τελέστηκε στο εξωτερικό μεταξύ ενός ομόφυλου ζευγαριού ή μιας *de facto* ένωσης. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, το νομοθετικό πλαίσιο της Βουλγαρίας – το οποίο όριζε ότι ο γάμος συνίσταται στην ένωση ενός άνδρα και μιας γυναίκας σύμφωνα με τον ορισμό που βασίζεται στο Σύνταγμα – δεν προέβλεπε κάποια άλλη μορφή ένωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια και η εξέλιξη της κοινωνίας δεν ήταν τέτοια ώστε ο νομοθέτης να μπορέσει να εξετάσει το ενδεχόμενο να πραγματοποιήσει τις σχετικές αλλαγές στο στάδιο αυτό. Σε αντίθεση με πολλά Κράτη Μέλη, το εναγόμενο Κράτος δεν είχε διαβιβάσει στο Δικαστήριο κάποια πρόθεση να τροποποιήσει την εθνική του νομοθεσία προς τον σκοπό αυτό.

Στην παρούσα υπόθεση, όπως και στην απόφαση επί της υπόθεσης *Fedotova και λοιποί κατά Ρωσίας* (απόφαση του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης), ελλείπει επίσημη αναγνώριση, τα ομόφυλα ζευγάρια δεν ήταν παρά *de facto* ενώσεις για τους σκοπούς του εθνικού δικαίου, ακόμη και στην περίπτωση γάμου που τελέστηκε νομίμως στο εξωτερικό. Ως εκ τούτου, δεν είχαν τη δυνατότητα να ρυθμίσουν θεμελιώδεις πτυχές της ζωής τους ως ζευγάρι, όπως περιουσιακά, οικογενειακά και κληρονομικά ζητήματα, εκτός από την ιδιότητά τους ως πρόσωπα, συνάπτοντας συμβάσεις βάσει του κοινού δικαίου, όπου αυτό είναι δυνατό, και όχι ως ένα επισήμως αναγνωρισμένο ζευγάρι. Δεν ήταν σε θέση να βασιστούν στη σχέση τους κατά τις συναλλαγές τους με τις δικαστικές ή διοικητικές αρχές ή με τρίτους. Ακόμη και εάν υποθεθεί ότι η εθνική νομοθεσία επέτρεπε στις προσφεύγουσες να απευθυνθούν στα εθνικά δικαστήρια για την προστασία των βασικών τους αναγκών ως ζευγάρι, η αναγκαιότητα λήψεως ενός τέτοιου μέτρου θα αποτελούσε από μόνη της ένα εμπόδιο για τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής.

Συνεπώς, το Δικαστήριο δεν μπορεί να θεωρήσει ότι η προστασία που προσφέρεται στη Βουλγαρία σε ένα ομόφυλο ζευγάρι που βρίσκεται σε μια σταθερή και αφοσιωμένη σχέση ικανοποιεί τις βασικές ανάγκες των ενδιαφερομένων.

Σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς του εναγόμενου Κράτους στην υπόθεση *Fedotova και λοιποί κατά Ρωσίας*, η Κυβέρνηση δεν ισχυρίστηκε ότι η αναγνώριση των ομόφυλων ζευγαριών ήταν σε σύγκρουση με την ανάγκη διατήρησης των αξιών που συνδέονται με την παραδοσιακή έννοια της οικογένειας, ότι η εθνική κοινή γνώμη ήταν ευρέως ενάντια στις ομοφυλοφιλικές σχέσεις ή ότι η απαγόρευση της προώθησης των ομοφυλοφιλικών σχέσεων ήταν απαραίτητη για την προστασία των ανηλίκων. Αντιθέτως, απλώς υποστήριξε ότι δεν υπήρχε θετική υποχρέωση κατά το άρθρο 8 της Σύμβασης να αναγνωρίσει νομικά τα ομόφυλα ζευγάρια και κάλεσε το Δικαστήριο να επιτρέψει στην κοινωνική και νομοθετική εξέλιξη που παρατηρείται στη Βουλγαρία να πάρει την πορεία της, η οποία, κατά την άποψή της, θα οδηγούσε σε μια τέτοια αναγνώριση στο μέλλον.

Σχετικώς, το Δικαστήριο είχε προηγουμένως διαπιστώσει, λαμβάνοντας υπόψη τη νομολογία του όπως είχε παγιωθεί από μια σαφή συνεχιζόμενη τάση στα Κράτη Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, ότι, σύμφωνα με τις θετικές τους υποχρεώσεις κατά το άρθρο 8 της Σύμβασης, τα Κράτη Μέλη υποχρεούνταν να παρέχουν νομικό πλαίσιο που να επιτρέπει στα ομόφυλα ζευγάρια να απολαμβάνουν επαρκή αναγνώριση και προστασία της σχέσης τους.

Επίσης, οι παρατηρήσεις της εναγόμενης Κυβέρνησης δεν υπέδειξαν σαφώς ποιο δημόσιο συμφέρον επιθυμούσε το Κράτος να προστατεύσει αρνούμενο να διαφυλάξει τα ατομικά συμφέροντα των προσφευγουσών.

Συγχρόνως, η εναγόμενη Κυβέρνηση είχε κατηγορηματικά αρνηθεί ότι η απουσία συγκεκριμένου νομικού πλαισίου που να εγγυάται την αναγνώριση και την προστασία των ομόφυλων ζευγαριών αποσκοπούσε στην προστασία της οικογένειας κατά την παραδοσιακή έννοια. Απλώς επιχειρηματολόγησε – εξηγώντας ότι ήταν σε καλύτερη θέση να αξιολογήσει, όταν θα έφτανε η στιγμή,

πώς ένιωθε η εθνική κοινότητα για το ζήτημα – ότι ενέπιπτε στο περιθώριο διακριτικής της ευχέρειας να αποφασίσει ποια ήταν η κατάλληλη στιγμή να υιοθετηθεί ένα συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο για τον σκοπό αυτό και τους όρους μιας τέτοιας υιοθέτησης.

Το Δικαστήριο προσφάτως δήλωσε ότι αυτό το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας είχε πλέον σημαντικά μειωθεί σε ό,τι αφορά τη δυνατότητα νομικής αναγνώρισης και προστασίας των ομόφυλων ζευγαριών. Από την άλλη πλευρά, ήταν ευρύτερο αναφορικά με την «επιλογή των μέσων» που θα χρησιμοποιηθούν για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων τέτοιων ζευγαριών.

Επιπλέον, η παρούσα υπόθεση δεν αφορά συγκεκριμένα «συμπληρωματικά» (εν αντιθέσει με τα βασικά) δικαιώματα που ενδέχεται ή όχι να προκύψουν από μια τέτοια ένωση και τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μιας έντονης διαμάχης υπό το πρίσμα της ευαίσθητης διάστασής τους: τα Κράτη απολαμβάνουν ένα συγκεκριμένο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας αναφορικά με το ακριβές καθεστώς που παρέχεται ως ένας συγκεκριμένος τρόπος αναγνώρισης και με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που σχετίζονται με μια τέτοια ένωση ή με ένα σύμφωνο συμβίωσης. Η παρούσα υπόθεση αφορά αποκλειστικά τη γενική ανάγκη νομικής αναγνώρισης και τη βασική προστασία που παρέχεται στις προσφεύγουσες ως ομόφυλο ζευγάρι. Ως εκ τούτου, πρόκειται για μια σημαντική πτυχή της ταυτότητας των προσφευγουσών στην οποία ένα σχετικό περιθώριο διακριτικής ευχέρειας θα πρέπει να εφαρμοστεί.

Επιπλέον, το Δικαστήριο προσφάτως σημείωσε στην υπόθεση *Fedotova και λοιποί κατά Ρωσίας* ότι η ευρωπαϊκή τάση προς τη νομική αναγνώριση των ομόφυλων ζευγαριών, που είχε ήδη παρατηρήσει σε προηγούμενες υποθέσεις, επιβεβαιώθηκε σαφώς σήμερα. Συνεπώς, επιτρέπεται να γίνει αναφορά σε μια σαφή συνεχή τάση στα Κράτη Μέλη προς μια νομική αναγνώριση των ομόφυλων ζευγαριών (μέσω του γάμου ή άλλων μορφών ένωσης), δεδομένου ότι μια πλειοψηφία τριάντα Κρατών Μελών έχει ήδη νομοθετήσει για τον σκοπό αυτό. Η τάση αυτή εδραιώθηκε από τις συγκλίνουσες θέσεις ορισμένων διεθνών οργάνων.

Στην προκειμένη περίπτωση, η εναγόμενη Κυβέρνηση, ενώ τόνισε ότι η νομοθεσία και η δικαστική πρακτική δεν επιτρέπουν σε καμία περίπτωση τη νομική αναγνώριση των ομόφυλων ζευγαριών, εντούτοις υποστήριξε ότι οι εθνικές αρχές ήταν αποφασιστικά δεσμευμένες στον αγώνα κατά της διακριτικής μεταχείρισης λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού και επέμεινε ότι η ιδέα της ρύθμισης των ομόφυλων ζευγαριών κέρδιζε μεγαλύτερη αποδοχή από την κοινωνία. Παρά το γεγονός αυτό, οι εθνικές αρχές δεν έχουν λάβει μέχρι σήμερα μέτρα για να θεσπιστούν οι κατάλληλες ρυθμίσεις για την αναγνώριση των ομόφυλων ενώσεων. Αναφορικά με τις συνθήκες της παρούσας υπόθεσης, τα αποδεικτικά στοιχεία που εξετάστηκαν δεν επέτρεψαν στο Δικαστήριο να διαπιστώσει την ύπαρξη ενός δημόσιου συμφέροντος που θα μπορούσε να υπερισχύσει των ουσιωδών συμφερόντων των προσφευγουσών, όπως εκτέθηκαν παραπάνω.

Υπό το πρίσμα των επιχειρημάτων που πρόβαλε η εναγόμενη Κυβέρνηση, της νομολογίας του Δικαστηρίου όπως διασαφηνίστηκε και παγιώθηκε στην υπόθεση *Fedotova και λοιποί κατά Ρωσίας* και του αποδεικτικού υλικού της παρούσας υπόθεσης, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το εναγόμενο Κράτος υπερέβη το περιθώριο διακριτικής ευχέρειάς του και δεν εκπλήρωσε τη θετική υποχρέωσή του να διασφαλίσει ότι οι προσφεύγουσες είχαν στη διάθεσή τους ένα συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο που προβλέπει την αναγνώριση και την προστασία της ένωσής τους ως ομόφυλου ζευγαριού. Συνεπώς, το δικαίωμα των προσφευγουσών για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής δεν είχε διασφαλιστεί από την άποψη αυτή.

Παραβίαση άρθρου 8.

Άρθρο 41: η διαπίστωση παραβίασης συνιστά δίκαιη ικανοποίηση της όποιας ηθικής βλάβης. Το αίτημα αναφορικά με την επιδίκαση αποζημίωσης για θετική ζημία απορρίφθηκε.

Υποθέσεις Luca κατά Μολδαβίας (Προσφυγή No 55351/17) και Bizdiga κατά Μολδαβίας (Προσφυγή No 15646/18), απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2023

επικοινωνία – επιμέλεια – ενδοοικογενειακή βία – βέλτιστο συμφέρον παιδιών

Στην υπόθεση *Luca*, η προσφεύγουσα, Μολδαβή που ζει στο Κισινάου, απέκτησε δύο παιδιά με τον Α.Ι. στην Ιταλία. Το 2015 επέστρεψαν στη Μολδαβία, όπου ο Α.Ι. την κακοποίησε πολλές φορές σωματικά, λεκτικά και συναισθηματικά. Το 2016 εκδόθηκε δικαστική απόφαση υπέρ της προσφεύγουσας σύμφωνα με την οποία ο Α.Ι. δεν μπορούσε να έρθει σε επαφή μαζί τους. Η προσφεύγουσα τον κατήγγειλε στην Αστυνομία ότι παραβίασε τους όρους της απόφασης, αλλά δεν διεξήχθη ποινική έρευνα. Το εθνικό δικαστήριο, όπου κατέφυγε και πάλι η προσφεύγουσα ζητώντας παράταση της προστασίας της και όπου κατέθεσε ότι ο Α.Ι. είχε διακόψει την παροχή νερού στο σπίτι της, απέρριψε την αίτησή της. Ενώ ο Α.Ι., τον Νοέμβριο της ίδιας χρονιάς, κακοποίησε σωματικά και πάλι την προσφεύγουσα, η αίτησή της στο δικαστήριο για προστασία απορρίφθηκε. Το Εφετείο αποφάνθηκε ότι δεν είχε υποστεί σωματική ή ψυχολογική βία.

Τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου, η προσφεύγουσα τον κατήγγειλε και πάλι για σωματική κακοποίηση και η Αστυνομία του επέβαλε πρόστιμο, χωρίς όμως να διαταχθεί ποινική έρευνα. Σε μεταγενέστερο στάδιο, ξεκίνησε έρευνα δύο καταγγελιών της προσφεύγουσας, μεταξύ άλλων για ενδοοικογενειακή βία, οπότε ο Α.Ι. καταδικάστηκε και του επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης με αναστολή, ενώ επιδικάστηκε και αποζημίωση στην προσφεύγουσα.

Τον Αύγουστο του 2016, τα παιδιά της προσφεύγουσας μετακόμισαν με τον Α.Ι. και η ίδια δεν είχε επικοινωνία μαζί τους. Το αίτημά της στην εθνική αρχή προστασίας παιδιών για επικοινωνία με τα παιδιά της απορρίφθηκε. Τα εθνικά δικαστήρια έκαναν δεκτό το αίτημά της και εκδόθηκε απόφαση περί επικοινωνίας, την οποία όμως ο Α.Ι. δεν τήρησε. Τον Μάρτιο του 2022, η προσφεύγουσα και ο Α.Ι. χώρισαν.

Στην υπόθεση *Bizdiga*, ο προσφεύγων απέκτησε παιδί με την τότε σύζυγό του, η οποία το 2015 τον εγκατέλειψε παίρνοντας μαζί και το παιδί. Τον Μάρτιο του 2016, η σύζυγός του, C., στράφηκε δικαστικά εναντίον του καταγγέλλοντας περιστατικά ψυχολογικής βίας. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, εκδόθηκε το διαζύγιό τους και η επιμέλεια του παιδιού τους δόθηκε στην C.

Ο προσφεύγων ζήτησε να του χορηγηθεί δικαίωμα επικοινωνίας με το παιδί του και το Τμήμα Παιδικής Προστασίας του Hâncești όρισε πρόγραμμα επικοινωνίας δύο ωρών την εβδομάδα στο σπίτι όπου διέμενε το παιδί. Η απόφαση του εθνικού δικαστηρίου έλαβε υπόψη τις καταγγελίες περί ενδοοικογενειακής βίας κατά του προσφεύγοντα και μια προηγούμενη απόφαση σχετικά με την παροχή προστασίας και ψυχολογικής αξιολόγησης της C. μετά τις καταγγελίες για σωματική και ψυχολογική βία, παρόλο που δεν υπήρξε μνεία αυτών στην απόφασή του.

Στο Εφετείο, η επικοινωνία αυξήθηκε σε τέσσερις ώρες εβδομαδιαίως. Το 2016, ο προσφεύγων επιχείρησε, χωρίς επιτυχία, να αυξηθούν περαιτέρω οι ώρες επικοινωνίας. Παραπονέθηκε στις αρχές παιδικής προστασίας ότι δεν μπορούσε να δει το παιδί του. Το 2017 επιχείρησε να τροποποιηθεί η απόφαση περί επιμέλειας, χωρίς όμως να έχει επιτυχία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι, μολονότι το άρθρο 8 δεν προβλέπει ρητές διαδικαστικές απαιτήσεις, εντούτοις οι αποφάσεις θα πρέπει να λαμβάνονται με δίκαιη διαδικασία και να σέβονται τα συμφέροντα των εμπλεκόμενων, μεταξύ άλλων και των γονέων. Τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει να διεξάγουν μια σε βάθος εξέταση της οικογενειακής κατάστασης συνολικά, και ιδιαιτέρως των πραγματικών, συναισθηματικών, ψυχολογικών, υλικών και ιατρικών παραγόντων, και να εκτιμήσουν ισορροπημένα τα συμφέροντα του καθενός, μεριμνώντας διαρκώς για την καλύτερη λύση για το παιδί.

Στην υπόθεση *Luca*, το Δικαστήριο τόνισε ότι οι εθνικές αρχές υποχρεούνται σε τέτοιες περιπτώσεις να χρησιμοποιούν τα διαθέσιμα μέσα ώστε να βοηθούν τη διατήρηση της επικοινωνίας γονέα-παιδιού και όχι να επιβάλλουν τετελεσμένα στις οικογενειακές σχέσεις. Στην υπόθεση αυτή, οι μολδαβικές αρχές δεν έλαβαν υπόψη τους την ενδοοικογενειακή βία που είχε υποστεί η προσφεύγουσα και δεν ενήργησαν εγκαίρως για να διασφαλίσουν τη διατήρηση της επικοινωνίας της με τα παιδιά της, με συνέπεια την παραβίαση του άρθρου 8.

Στην υπόθεση *Bizdiga*, το Δικαστήριο δεν πείστηκε ότι ήταν λογική, δίκαιη και πρόσφορη η διαδικασία λήψεως αποφάσεων, η οποία όρισε περιορισμένα δικαιώματα επικοινωνίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το καταγγελλόμενο ιστορικό ενδοοικογενειακής βίας αποτελεί σημαντικό στοιχείο για τις εθνικές αρχές όταν αξιολογούν και αποφασίζουν ζητήματα επικοινωνίας. Όμως, οι αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων δεν φαίνεται να έλαβαν υπόψη τους το στοιχείο αυτό και δεν έδωσαν στον προσφεύγοντα

μια δίκαιη ευκαιρία να υποστηρίξει την υπόθεσή του. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8.

Παραβίαση άρθρου 8.

Το Δικαστήριο, στη συνέχεια, εξέτασε την υπόθεση *Luca* υπό το πρίσμα του άρθρου 3 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης και σημείωσε ότι η σωματική βία που υπέστη η προσφεύγουσα και ο ψυχολογικός αντίκτυπος αυτής κατέστησαν την κακομεταχείρισή της αρκετά σοβαρή και οδήγησαν στην άσκηση ποινικής δίωξης από τις αρμόδιες αρχές.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η εθνική νομοθεσία της Μολδαβίας προέβλεπε τη δίωξη φερόμενων δραστών κακοποίησης, όμως οι αρχές δεν αξιολόγησαν προληπτικά τον κίνδυνο τον οποίο καταγγέλθηκε ότι υπέστη η προσφεύγουσα. Σημείωσε, επίσης, την ανυπαρξία δικαστικών αποφάσεων παροχής προστασίας για την προσφεύγουσα, καθώς ο Α.Ι. ουδέποτε είχε καταδικαστεί τελεσίδικα. Διαπίστωσε, αφενός, ότι η ψυχολογική βία δεν συμπεριλαμβανόταν ως μορφή ενδοοικογενειακής βίας και, αφετέρου, την ασυμφωνία ανάμεσα στις αποφάσεις των εθνικών πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων. Κατέληξε ότι η προσφεύγουσα δεν απόλαυσε μια επαρκή προληπτική προστασία μετά τις καταγγελίες της για ενδοοικογενειακή βία.

Το εναγόμενο Κράτος απέτυχε να διερευνήσει επαρκώς τις καταγγελίες της προσφεύγουσας περί ενδοοικογενειακής βίας. Οι αρχές απέρριψαν τους ισχυρισμούς της ότι υπέστη ψυχολογική και σωματική βία και δεν άσκησαν εγκαίρως δίωξη στον Α.Ι..

Το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης λόγω της μη προστασίας της προσφεύγουσας από την ενδοοικογενειακή βία που υπέστη και εξαιτίας της αποτυχίας επαρκούς διερεύνησης των καταγγελιών της.

Παραβίαση άρθρου 3.

Τέλος, διαπίστωσε ότι η αποτυχία προστασίας της προσφεύγουσας δεν ήταν μεμονωμένη αλλά, αντιθέτως, αντανakλούσε μια γενικότερη μεροληπτική στάση απέναντί της ως γυναίκας. Σημείωσε, ειδικότερα, τη γλώσσα που χρησιμοποίησαν οι αρχές, η οποία αντικατοπτρίζει στερεότυπα και προκαταλήψεις σε βάρος των γυναικών, οι οποίες φέρονται ότι «καταχρώνται το σύστημα».

Παραβίαση άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 3.

Στην υπόθεση *Bizdiga*, το Δικαστήριο, εξετάζοντάς την υπό το πρίσμα του άρθρου 6, επανέλαβε ότι οι διάδικοι πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο, πρόσφορο για τη διεκδίκηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Στην προκειμένη περίπτωση, σημείωσε ότι τα δικαστήρια της Μολδαβίας δεν εξέτασαν το παραδεκτό του ενδίκου μέσου που άσκησε ο προσφεύγων ενώπιόν τους και δεν αιτιολόγησαν την απόρριψή του. Με τον τρόπο αυτό, στερήθηκε της δυνατότητας να υποστηρίξει το νέο αίτημα επιμέλειας, όταν νέα στοιχεία προέκυψαν. Κατά συνέπεια, το δικαίωμα του προσφεύγοντα πρόσβασης στη δικαιοσύνη περιορίστηκε δυσανάλογα, κατά παράβαση του άρθρου 6 παρ. 1 της Σύμβασης.

Παραβίαση άρθρου 6.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στην προσφεύγουσα το ποσό των 14.250 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη και στον προσφεύγοντα, αντίστοιχα, το ποσό των 5.900 ευρώ.

Υπόθεση I.V. κατά Εσθονίας (Προσφυγή Νο 37031/21), απόφαση της 10ης Οκτωβρίου 2023

υιοθεσία – βιολογικός πατέρας – αναγνώριση πατρότητας

Ο προσφεύγων, Λετονός υπήκοος, απέκτησε στη Λετονία με την Α.Ζ., την άνοιξη του 2006, έναν γιο. Η Α.Ζ., αφού αρνήθηκε να καταχωριστεί ο προσφεύγων ως πατέρας του παιδιού στο Ληξιαρχείο, του απαγόρευσε, από τον Ιανουάριο του 2007, την επικοινωνία με τον γιό του. Στις 18 Ιανουαρίου 2007, ο προσφεύγων πληροφορήθηκε ότι κάποιος Α.Λ. είχε αναγνωρίσει οικειοθελώς την πατρότητα και είχε καταχωριστεί ως πατέρας του παιδιού. Ο προσφεύγων απευθύνθηκε στα δικαστήρια της Λετονίας αμφισβητώντας την πατρότητα του Α.Λ.. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Λετονίας διέταξε τη διενέργεια εξέτασης DNA, η οποία απέδειξε ότι ο προσφεύγων είναι ο πατέρας του παιδιού. Εντούτοις,

απέρριψε την αγωγή προσβολής πατρότητας του προσφεύγοντα, κρίνοντας ότι το αστικό δίκαιο δεν προέβλεπε δικαίωμα προσβολής οικειοθελούς αναγνώρισης πατρότητας.

Κατά τη διάρκεια των διαδικασιών, ο προσφεύγων πληροφορήθηκε ότι η Α.Ζ. είχε μετακομίσει στην Εσθονία και ότι ένας άλλος άνδρας, ο Η.Β., μετέπειτα σύζυγος της Α.Ζ., αναγνώρισε το παιδί και καταχωρίστηκε στο Ληξιαρχείο ως πατέρας. Ο προσφεύγων υπέβαλε αίτηση στα εσθονικά δικαστήρια να ακυρωθεί η υιοθεσία. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Εσθονίας έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν μπορούσε να ενεργήσει νομικά ως πατέρας του παιδιού κατά το εσθονικό δίκαιο, αφού δεν είχε αναγνωριστεί η πατρότητά του στη Λετονία, και διαπίστωσε ότι, ακόμη και εάν η πατρότητα του προσφεύγοντος αναγνωρίστηκε αργότερα, δεν μπορούσε να ακυρωθεί αναδρομικά η συγκατάθεση του Α.Λ. για την υιοθεσία, ο οποίος θεωρούνταν ο νόμιμος πατέρας του παιδιού, αφού αυτός ήταν κατά τον χρόνο της υιοθεσίας καταχωρισμένος ως ο πατέρας. Τελικά, τα δικαστήρια της Λετονίας αναγνώρισαν τον προσφεύγοντα ως πατέρα.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, στην παρούσα υπόθεση, δεν εξεταζόταν η ευθύνη των λετονικών αρχών, παρόλο που οι διαδικασίες αναγνώρισης πατρότητας διήρκησαν ιδιαίτερος πολύ στη χώρα αυτή, αλλά αυτή των εσθονικών αρχών. Επισημάνε ότι η εν λόγω υπόθεση θα πρέπει να εξεταστεί στο σύνολό της και ότι το καθήκον του είναι να εξετάσει εάν οι εσθονικές αρχές τήρησαν μια δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα διακυβευόμενα συμφέροντα, συμπεριλαμβανομένων τόσο των συμφερόντων του προσφεύγοντα όσο και αυτών του παιδιού του.

Όμως, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εσθονικές αρχές επέδειξαν μια σημαντική έλλειψη επιμέλειας σε σχέση με τις διαδικασίες που αφορούν την υιοθεσία, παρόλο που έπρεπε ή όφειλαν να είναι ενήμερες για τις διαδικασίες που εξελίσσονταν στη Λετονία σχετικά με την υιοθεσία, δεδομένου του αιτήματος των λετονικών αρχών, τον Ιανουάριο του 2018, για δικαστική συνδρομή.

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Εσθονίας απέρριψε το αίτημα για ακύρωση της υιοθεσίας αποκλειστικά και μόνο για τυπικούς λόγους, χωρίς να λάβει υπόψη τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης. Το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων στερούνταν νομιμοποίησης, καθώς η πατρότητά του δεν είχε αναγνωριστεί με τελεσίδικη δικαστική απόφαση στη Λετονία.

Η έκβαση της διαδικασίας στην Εσθονία είχε ουσιαστικά οδηγήσει στην αναγνώριση της πατρότητας του προσφεύγοντος από τα λετονικά δικαστήρια για περιορισμένο μόνο χρονικό διάστημα, δηλαδή μέχρι την ημερομηνία που το παιδί υιοθετήθηκε στην Εσθονία.

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι εσθονικές αρχές δεν κατάφεραν να αναγνωρίσουν και να εξετάσουν τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης καθώς και να αξιολογήσουν τα διάφορα δικαιώματα και συμφέροντα των εμπλεκομένων, μεταξύ άλλων και του προσφεύγοντος, σε κάθε σύνολο διαδικασιών (επιτρέποντας την υιοθεσία ή αναφορικά με το αίτημα ακύρωσης της υιοθεσίας).

Παραβίαση άρθρου 8.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στον προσφεύγοντα το ποσό των 12.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη.

Άρθρο 10 – Ελευθερία έκφρασης

Υπόθεση Λένης κατά Ελλάδας (Προσφυγή Νο 47833/20), απόφαση της 31ης Αυγούστου 2023

καταδίκη μητροπολίτη – ομοφυλόφιλοι – ελευθερία της έκφρασης

Ο προσφεύγων είναι ο Αμβρόσιος-Αθανάσιος Λένης, Έλληνας υπήκοος, ο οποίος, κατά την επίδικη περίοδο, ήταν Μητροπολίτης Καλαβρύτων και Αιγιαλείας. Κατά τον χρόνο που έλαβαν χώρα τα γεγονότα, η Βουλή των Ελλήνων επρόκειτο να συζητήσει το νομοσχέδιο για την καθιέρωση του συμφώνου συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια.

Στις 4 Δεκεμβρίου 2015, σε ένα άρθρο που δημοσίευσε στο προσωπικό του ιστολόγιο περιέγραφε την ομοφυλοφιλία ως ένα κοινωνικό έγκλημα, «αμαρτία» και αποκαλούσε τους ομοφυλόφιλους «αποβράσματα της κοινωνίας, ελαττωματικούς και ψυχικά άρρωστους», ενώ προέτρεπε τους πολίτες

να τους φτύσουν. Το άρθρο αυτό αναπαράχθηκε από πολλές ιστοσελίδες, μέσα μαζικής ενημέρωσης και μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Σε ένα επόμενο άρθρο του, με τίτλο «Ας ξεκαθαρίσουμε τα πράγματα. Αγαπήστε τον αμαρτωλό αλλά αντιμετωπίστε την αμαρτία», διευκρίνισε ότι το προηγούμενο άρθρο του δεν αποτελούσε υποκίνηση σε βία και ότι η εκκλησία καταδικάζει μεν την αμαρτία, αλλά προσεύχεται για τους αμαρτωλούς. Ισχυρίστηκε ότι το άρθρο του έβαλλε εναντίον των πολιτικών που επιχειρούσαν να νομιμοποιήσουν την «ανηθικότητα στην πιο αποκρουστική της μορφή» αδιαφορώντας για τους ψηφοφόρους και ότι τη φράση «φτύστε τους» τη χρησιμοποίησε μεταφορικά υπό την έννοια «περιφρονήστε τους».

Για το πρώτο άρθρο ασκήθηκε ποινική δίωξη στον προσφεύγοντα για δημόσια υποκίνηση βίας ή μίσους κατά ανθρώπων λόγω του σεξουαλικού του προσανατολισμού και για κατάχρηση της θέσης του. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο τον αθώωσε για όλες τις κατηγορίες, κρίνοντας ότι τα σχόλιά του είχαν στοχοποιήσει πολιτικούς και όχι ομοφυλόφιλους. Μετά από εφέσεις των εισαγγελέων πλημμελειοδικών Αιγίου και Πατρών, καταδικάστηκε σε δεύτερο βαθμό και για τα δύο αδικήματα σε ποινή φυλάκισης επτά μηνών, με τριετή αναστολή. Το Εφετείο τον καταδίκασε δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στο θρησκευτικό του αξίωμα και διαπιστώνοντας ότι δεν παραβιάστηκε η ελευθερία έκφρασής του, καθώς οι απόψεις που εξέφρασε μπορούσαν να προκαλέσουν διακρίσεις και μίσος κατά των ομοφυλοφίλων.

Ο προσφεύγων άσκησε αναίρεση ενώπιον του Αρείου Πάγου, ο οποίος έκανε εν μέρει δεκτή την αναίρεσή του. Εφαρμόζοντας την αρχή της εφαρμογής της επεικέστερης διάταξης, αθώωσε τον προσφεύγοντα για το αδίκημα της κατάχρησης εκκλησιαστικού αξιώματος, που κατά τον χρόνο εκδίκασης είχε πάψει πλέον να υφίσταται, ενώ απέρριψε τους λοιπούς λόγους αναίρεσης, κρίνοντας ότι η απόφαση του Εφετείου είχε επαρκή αιτιολογία. Τελικά, μείωσε την ποινή του σε ποινή φυλάκισης πέντε μηνών με αναστολή.

Το Δικαστήριο συμφώνησε με τις διαπιστώσεις των ελληνικών δικαστηρίων ότι τα περισσότερα σχόλια του προσφεύγοντα είχαν στόχο τους ομοφυλόφιλους και έκρινε ότι τα εθνικά δικαστήρια αξιολόγησαν προσεκτικά τα αποδεικτικά στοιχεία, λαμβάνοντας υπόψη το δικαίωμά του στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό δεν είχε παραβιαστεί, καθώς οι απόψεις του ήταν πιθανό να προκαλέσουν διακρίσεις και μίσος.

Το Δικαστήριο κατέληξε στα συμπεράσματα αυτά βασίζόμενο στους εξής παράγοντες: ο προσφεύγων, ως ανώτερος κληρικός της ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, είχε τη δύναμη και τη δυνατότητα να επηρεάσει όχι μόνο το ποίμνιό του αλλά και πολλούς άλλους πιστούς, την πλειοψηφία του ελληνικού πληθυσμού. Επίσης, είχε αναρτήσει τις απόψεις του στο διαδίκτυο, γεγονός που τις καθιστά άμεσα προσβάσιμες. Τέλος, τα σχόλιά του στοχοποίησαν τους ομοφυλόφιλους, οι οποίοι χρειάζονται μεγαλύτερη προστασία. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι έχει ήδη κρίνει ότι το φύλο και οι σεξουαλικές μειονότητες χρήζουν ειδικής προστασίας από λόγο μίσους και μεροληπτικές εκφράσεις εξαιτίας της περιθωριοποίησης και της θυματοποίησης που ανέκαθεν υφίστανται. Σημείωσε, επίσης, τα χαμηλά επίπεδα αποδοχής της ομοφυλοφιλίας και την κατάσταση των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ+ στο εθνικό πλαίσιο, όπως καταγράφεται σε διεθνείς εκθέσεις.

Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το άρθρο 17 της Σύμβασης εφαρμόζεται μόνο σε εξαιρετικές και ακραίες περιπτώσεις. Σε υποθέσεις που αφορούν το άρθρο 10 της Σύμβασης, η προσφυγή στο άρθρο 17 θα πρέπει να γίνεται μόνο εάν είναι άμεσα σαφές ότι οι επίμαχες δηλώσεις επιδίωκαν την εκτροπή από τον πραγματικό σκοπό του άρθρου 10, κάνοντας χρήση του δικαιώματος ελευθερίας έκφρασης για σκοπούς προφανώς αντίθετους με τις αξίες της Σύμβασης.

Περαιτέρω, υπογραμμίζει ότι η διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού είναι εξίσου σοβαρή με τη διάκριση λόγω «φυλής, καταγωγής ή χρώματος». Υπό τις συνθήκες της παρούσας υπόθεσης και λαμβάνοντας υπόψη τη φύση και τη διατύπωση των επίμαχων δηλώσεων, το πλαίσιο εντός του οποίου δημοσιεύθηκαν, τη δυνατότητα να προκαλέσουν επιβλαβείς συνέπειες και την αιτιολογία που εισέφεραν τα ελληνικά δικαστήρια, το Δικαστήριο κρίνει ότι είναι άμεσα σαφές ότι οι δηλώσεις αυτές επιδίωκαν να εκτρέψουν το άρθρο 10 από τον αληθή σκοπό του, χρησιμοποιώντας το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης για σκοπούς προφανώς αντίθετους προς τις αξίες της Σύμβασης.

Το Δικαστήριο επισημαίνει περαιτέρω ότι η κριτική ορισμένων τρόπων ζωής για ηθικούς ή θρησκευτικούς λόγους δεν εξαιρείται της προστασίας του άρθρου 10 της Σύμβασης. Ωστόσο, όταν τα επίμαχα σχόλια φθάνουν στο σημείο της άρνησης της ανθρώπινης φύσης των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, όπως στην παρούσα υπόθεση, και συνδυάζονται με υποκίνηση σε βία, τότε θα πρέπει να εξεταστεί η εφαρμογή του άρθρου 17 της Σύμβασης.

Ενόψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο κρίνει ότι η προσφυγή είναι απαράδεκτη *ratione materiae*.